

OSZTÁLYOZÁS SZÁZ ÉVVEL DEWEY UTÁN*

Eric de Grolier

az International Social Science Council tudományos tanácsadója

Száz évvel ezelőtt egy fiatal amerikai, az *Amherst Főiskola* 25 éves könyvtárosa egy új könyvtári osztályozási rendszert tartalmazó kis füzetet jelentetett meg. Ekkor még semmi sem jelezte ennek a rendszernek későbbi átütő sikerét. Melville Dewey – aki mint a helyesírás egyszerűsítésének lelkes szószólója keresztnevét Melvil-re rövidítette – nem dolgozott olyan kiváló egyetemen, mint pl. a Harvard, sem olyan régi és nagy hírű közművelődési könyvtárban, mint a Boston. Az Amherst Főiskola teljesen köznapi, mondhatni jelentéktelen intézmény volt, Dewey 000-tól 999-ig ezer osztályt tartalmazó rendszere pedig egyáltalában nem tűnt forradalminak. Nem is volt olyan kidolgozott, mint annak az időnek sok más európai vagy amerikai rendszere (pl. a darmstadti Schleiermacheré, ez az 1847-ben publikált és mintegy 12 500 osztályt tartalmazó rendszer).

Teljesen úgy tűnt, csupán egyik rendszerről van szó ama sok közül, melynek a régi párizsi könyvkereskedők által ihletett keletkezése a 17. századig nyúlik vissza. Ezek között a legbefolyásosabb Brunet-é volt. Rendszerezett táblázatait végleges formájukban a *Manuel du libraire* több mint 10 évvel korábbi, utolsó kiadásában tették közzé. Ezt a rendszert, modellként használva, nemcsak Európában másolták és alkalmazták, hanem Amerikában is. A fiatal Dewey osztályozási rendszere – melyet akkoriban még nem neveztek tizedesnek – teljesen nyilvánvalóan haladt két elődje, az amerikai William Torrey Harris és az olasz Battezzati nyomdokain. Ezek közül az utóbbi szemmel láthatóan sokat köszönhetett Brunet-nek.

Dewey rendszere – legalábbis a történészek szemszögéből – sem lényegében, sem az ismeretek rendszerezésében, sem formájában nem mutatott sok eredetiséget. *Ampère*, a híres fizikus, tudomány-felosztásában már jóval Dewey előtt használta a tizedes jelzetet, melyben minden számjegynek rangsoroló szerepe volt. Ezt általában jelentős rendszernek tartották és a párizsi *Biblio-*

thèque National egy ideig foglalkozott is azzal a gondolattal, hogy a mintegy 200 éve használt régi rendszere helyett Ampère felosztását alkalmazza.

Két évtized alatt azonban a DDC (*Dewey Decimal Classification = TO – Tizedes Osztályozás*) nemcsak az amerikai közművelődési könyvtárak általános osztályozási rendszere lett, hanem nagy érdeklődést keltett külföldön is, végül az egész világon elterjedt. Ez az eseményeknek olyan váratlan fordulata, ami első pillanatra szinte megmagyarázhatatlannak tűnik.

Dewey Tizedes Osztályozása (TO)

Dewey osztályozási rendszere nem lépett fel tudományos igénnyel, viszont sikeresen elégitette ki egy egész nemzetnek, az Egyesült Államoknak gyakorlati szükségleteit. Amerikában ebben az időben indult a könyvtárak fejlesztésének az a hatalmas programja, amely a közművelődés terjesztését és a nemzeti egység megvalósítását volt hivatva szolgálni. Nem véletlen, hogy 1876, – a TO létrejöttének éve – egyszersmind az ALA (*American Library Association = Amerikai Könyvtár Egyesület*) és a *Library Journal* alapításának éve is volt, az az esztendő, amelyben olyan széles körű országos könyvtári felmérés látott napvilágot, amilyenre addig még soha nem volt példa. Mindez egy egységes irányzat elemeit képezte.

A kérdés gyakorlati oldalát tekintve, Dewey olyan rendszert épített ki, amely a könyvtáraknak éppen ahhoz a típusához igazodott, amilyenben ő maga is dolgozott. Vagyis nem olyan, évszázadok során vastag kötetek százait felhalmozott tekintélyes gyűjteményeket szolgált, mint amilyenek az öreg Európa országainak egyetemein és nemzeti könyvtáraiban régóta léteztek, hanem saját hazája rohamosan szaporodó, néhány ezer kötetes közművelődési, kollégiumi, majd iskolai könyvtárainak tömege számára készült.

Egyszerű, világos, kiterjeszhető jelzet, részletes betűrendes mutató, minden egyes fogalom kifejezése a könyvraktári számától független jelzettel; mindezek olyan

* Az Unesco Bulletin for Libraries, 30. köt. 6. sz. 1976. nov.-dec. számának 320–329. oldalain megjelent cikk fordítását az UNESCO hozzájárulásával közöljük.

jellemzők, amelyek a még csak keletkezően lévő igényeket megelőzve, már a jövő nyilvános könyvtárai felé mutattak.

Ez a szisztematikus jelzetrendszert alkalmazó osztályozás *betűrendes katalógussal* egészült ki, melyhez Charles A. Cutter ugyanabban az évben, azaz 1876-ban *Rules for a dictionary catalog* (A szótárkatalógus szabályai) című művében fektette le az ugyancsak gyakorlati irányelveket. Ezek is azoknak a könyvtáraknak igényeivel voltak szoros összhangban, amelyek Dewey Tizedes Osztályozásának sikerét biztosították.

Sok, Cannon bibliográfiájában felsorolt, vita után a TO az amerikai közművelődési és iskolai – beleértve a tipikusan amerikai kollégiumi – könyvtárak hatalmas tömegének általánosan alkalmazott rendszere lett. Terjedésének nem vethettek gátat Perkins, Cutter és mások bírálatai sem. Ezek, ha elméletben bizonyíthatók is voltak, a gyakorlatban mégsem bizonyultak érvényesnek. A TO számos hibáját bírálva elítélték annak szembeszökő nacionalista jellegét, ami az Amerikát érintő fogalmak túlsúlyában nyilvánult meg; egyes osztályok (nyelvészet és irodalom, történelem és társadalomtudományok) önkényes szétválasztását; elfogultságát és részrehajlását a vallás, a társadalomtudományok és a nyelvek osztályozásánál; a tudomány állásának meg nem felelő rendszerezését.

Történeti tény, hogy bár számos egyéb osztályozási rendszer – mint pl. az Egyesült Királyságban Browné, az Egyesült Államokban Blissé – e pontok legfőbbjében felvehette a versenyt a TO-val, az csaknem versenytárs nélkül uralkodott mindazokban a kiskönyvtárakban, amelyek számára készült, nemcsak az Egyesült Államokban, hanem az egész angol nyelvterületen. De támogatást talált és szilárdan meggyökeresedett még az olyan országokban is, mint pl. Franciaország, ahol kezdetben határozott ellenállásba ütközött. Szinte összefonódott azzal a szemlélettel, amely a könyvtárakat az általános műveltség terjesztőinek tekintette és egybeforrott az amerikai életforma tengerentúli elterjedésével.

18 kiadás 100 év alatt: egyetlen könyvtári osztályozás sem ért még el ilyen sikert. Pedig 20 évvel ezelőtt már úgy vélték, megszűnt létezni, sőt cikket is írtak búcsúztatására, „sír feliratot egy elmúlt osztályozási rendszer számára”. A TO azonban mégis él, sőt talán előbb, mint valaha. Ennek részben az az oka, hogy Dewey – azzal a józan ésszerűséggel, amelynek a Lake Placid Club-ban elért figyelemre méltó gazdasági sikereit is köszönhetette – rendszerét olyan mechanizmussal látta el, ami biztosította annak folytonosságát és alkalmazhatóságát. Egy évvel halála előtt még azt is elérte, hogy a *Library of Congress* a TO-t használta szakjelzetként azoknál a műveknél, amelyekhez nyomtatott katalóguscédulákat készített. Ez viszont arra készítette Dewey-t, hogy belefogjon rendszerének korszerűsítésébe.

Bár a *Library of Congress* soha nem alkalmazta valamennyi katalóguscéduláján a TO jelzeteit, az azokat

feltüntető cédulák aránya mégis elég nagy volt ahhoz, hogy a könyvtárak – megtakarítva maguknak az osztályozás munkáját – Dewey rendszerét használják. Maga az a tény, hogy az új kiadványok nagy százalékánál a TO-t használták, lehetővé és szükségessé tette a rendszer állandó korszerűsítését, az a körülmény pedig, hogy ezért a munkáért egy központi szerv volt felelős, biztosította mind az alkalmazás, mind a fejlesztés egységességét.

Mintegy húsz évvel Dewey halála után egy másik jelentős esemény volt döntő befolyással a TO fennmaradására. A *BNB* (*British National Bibliography* = *Brit Nemzeti Bibliográfia*) szakrendi részében – amely nemzeti szinten az egyetemes bibliográfiai számbavétel modelljeként szolgált – a TO-t alkalmazta. Ez hosszú évekre sötét pont volt a TO életében, mert a BNB különböző kiegészítéseket és módosításokat hajtott végre, teljesen önkényesen és az USA általános gyakorlatától függetlenül. A TO 18. kiadása óta azonban ez az elhajlás alábbhagyott és a BNB jelzetei azonosak a *Library of Congress* jelzeteivel. Ez pedig azt jelenti, hogy az angol nyelvű könyvek nagy többségén a TO jelzetei vannak feltüntetve, ami kétségtelenül nagy előnyt jelent a rendszert használó könyvtárosok számára világszerte.

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO)

Kétségtelen, hogy Dewey osztályozási rendszere soha nem érthette volna meg ezt, a vallás elterjedtségéhez bizvást hasonlítható egyetemességet európai, illetve pontosabban belga követői, Paul Otlet és Henry La Fontaine nélkül. Közel fél évszázadon át (1895–1944) Lake Placidnek – Dewey működési helyének – támogatója, egyszersmind azonban versenytársa is volt Brüsszel, amíg végül is valamiféle hitszakadást idézett elő.

E cikknek nem célja, hogy az ETO történetét és kapcsolatát a TO-val ismertesse; aki eziránt érdeklődik, a részleteket W. Boyd Rayward művében (*The universe of information: the work of Paul Otlet for documentation and international organisation*. Moszkva, VINITI, 1975. 390. p.)* megtalálhatja. Tudjuk, hogy 1895 végén Paul Otlet, egy 26 éves – társadalomtudományi bibliográfiai munkássága révén már ismert nevű – ügyvéd engedélyt kapott Deweytől arra, hogy osztályozási rendszerét franciára fordítsa. Munkája azonban végül sokkal többnek bizonyult pusztán fordításnál. A módosítások, melyeket Otlet Dewey eredeti jelzetrendszerén végrehajtott, az ETO jelzeteivé váltak. Ezeket Otlet maga ismertette jelentős cikkében (*Sur la structure des nombres classificateurs*. = *Bulletin de l'Institut International de Bibliographie*, 1. köt. 1895–1896. p. 230–43.) Ezek a módo-

* Megtalálható az OMKDK-ban K 73/520 raktári szám alatt (szerk.)

sítások, perspektívájukat tekintve jelentősebb taxonómiai újítást jelentettek, mint amelyet Dewey valaha is végrehajtott. A szempont szerinti alosztást, az egyszerű számok viszonyításos összekapcsolását összetett fogalmak kifejezésére szolgáló jelzetekké (amit túl gyakran és tévesen Ranganathannak és facettás osztályozásának tulajdonítanak) Otlet fent említett cikkében már teljes egészében leírta.

Otlet és La Fontaine azt remélte, hogy a TO-n alapuló ETO megteremtésével az egész világon érvényes, szabványos dokumentációs osztályozási rendszert hoznak létre. Ez az elképzelés része volt annak, amit sokan Otlet és La Fontaine utópiájának, egy világrendszerről alkotott álmanak neveznek. Nem véletlen, hogy Otlet utolsó könyvének *Monde: essai d'universalisme* (Világ: az egyetemesség kísérlete) volt a címe. Ebben – az építész és tervező Le Corbusier-vel együtt – 1928-ban különös és merész tervvel, a *Mundaneum*, egy múzeum, könyvtár és dokumentációs világközpont egyesített tervével állt elő.

Nem vitás, hogy Otlet elképzelése – Rayward szavai-
val élve – 50 évvel előzte meg korát. Ha Otlet elképzelését utópisztikusnak, vagy akár látnokinak is nevezzük – mint ahogyan Marx 19. századi francia és angol elődeinek eszméit utópista szocializmusként emlegetjük – ez semmiképpen sem változtat azon a tényen, hogy Otlet a tájékoztatástudománynak általában, az osztályozáselméletnek pedig részletekbe menően is igazi úttörője volt.

Minden bizonnyal a történelem ironiája, hogy Otlet pontosan akkor rakta le az ETO alapjait, amikor a fizika területén megindult a nagy tudományos forradalom (Kuhn értelmezése szerint). Amikor az *American Institute of Physics* (Amerikai Fizikai Intézet) egy kísérlet nyomán a közelmúltban elvetette, hogy a fizika gépi információs rendszeréhez az ETO-t alkalmazza, azzal érvelt, hogy az ETO az anyag szerkezetével kapcsolatos elméletek mélyen szántó forradalma előtt keletkezett. Ez a forradalom Röntgen felfedezésével 1895-ben indult meg, abban az évben, amikor elhatározták az *Institut International de Bibliographie* (Nemzetközi Bibliográfiai Intézet) felállítását és a nemzetközi bibliográfia összeállításához Dewey rendszerének alkalmazását. Persze utólag már könnyű bírálni. Ebben az időben Otlet arról írt Franz Funck-Brentanonak, hogy mind ő, mind La Fontaine tisztában van Dewey osztályozásának hiányosságaival, de a rendelkezésre állók közül ez a legjobb és leggyakorlatibb rendszer, és mindketten feltétlenül eredményt akarnak vele elérni. Ezért nem érheti őket szemrehányás.

Talán némileg indokoltabb azon csodálkozni, hogy 1976-ban az ETO még mindig ragaszkodik egy olyan rendszerezéshez, amelynek nyilvánvalóan semmi kapcsolata sincs napjaink tudományfelosztásával. Meg kell azonban gondolnunk, itt is olyan intézménnyel állunk szemben, amely a fennmaradásra törekszik akkor is, ha a

körülmények gyökeresen megváltoztak. Az ETO-nak kétségtelenül már 1896-ban sem volt semmi esélye arra, hogy valóban egyetemes legyen és minden tudós egyértelműen elfogadja. Ugyanebben az évben döntött úgy a londoni *Royal Society*, hogy nem fogadja el a Brüsszelben kifejlesztett rendszert az *International catalogue of scientific literature* (A tudományos irodalom nemzetközi katalógusa) című világméretű bibliográfiája számára, hanem inkább új rendszert dolgoz ki erre a célra.

Sok éven át és számtalan alkalommal magam is erősen támadtam az ETO-t, amiért annyira rosszul illeszkedik a tudományfelosztás mai állásához, így az 1937. évi dokumentációs világkongresszuson tartott beszámolómban, majd később *Théorie et pratique des classifications documentaires* (1956) és *Study of general categories applicable to classification and coding in documentation* (1962) c. könyveimben, valamint 1971-ben az ottawai osztályozási kongresszusra benyújtott előadásomban. Legkevésbé sem kétséges azonban, hogy az ETO – a TO-hoz hasonlóan – még mindig teljesen élő és minden hiányossága ellenére változatlanul az egyik és egyetlen osztályozási rendszer – az alapjául szolgáló TO-val együtt –, amelyet kisebb-nagyobb mértékben csaknem minden országban használnak. Ennek a nyilvánvalóan paradox helyzetnek, – akárcsak a TO esetében – megvan a gyakorlati magyarázata. A FID által csaknem 50 évvel ezelőtt kidolgozott revíziós és korszerűsítési mechanizmus, ha talán nem is vált be tökéletesen (és H. Wellisch szigorú bírálata is kétségtelenül indokolt) – de működik. Sok, számunkra ismeretlen nyelvű tudományos és műszaki kiadványon található, ha nem is mindig azonos felfogásban megalkotott, de mindenestre érthető ETO jelzetek, ezek lehetővé teszik, hogy megtudjuk, miről szólnak a kiadványok.*

Számos nemzetközi szervezet, köztük az UNESCO is használja könyvtáraiban vagy bibliográfiáiban az ETO-t. *Amíg nem találnak fel és nemzetközi szinten nem intézményesítenek egy jobb rendszert, addig az ETO-t többé-kevésbé használni fogják mindenütt.*

Egyéb enciklopédikus osztályozások

Ma a világ nagyon távol van, talán távolabb mint valaha, attól az egységes, harmonikus, rendezett világtól, amelyről Otlet álmódott. Ellenségeskedés és viszálykodás uralkodik a különböző kormányrendszerek, gazdasági rendszerek és főleg ideológiák között.

A régi nacionalizmus nem halt ki és újabbak vannak születőben. Ilyen körülmények között meddő dolog az osztályozási rendszerek általános egyetemességében reménykednünk, hiszen ezek a rendszerek nyilvánvalóan

* Meg kell jegyezni, hogy az ETO sok nyelven megjelent táblázatai bizonyos fokig összekötő kapocsként szolgálhatnak az egyes országok terminológiájához.

tükrözik az őket létrehozó társadalmak közötti eltéréseket és ellentéteket.

Samurin műve az osztályozás történetéről, világosan bemutatja, hogy az egyes osztályozási rendszerek milyen mértékben függvényei környezetüknek, alárendeltjei a különböző világnézetek kényszerítő hatásának vagy az egyes országokban uralkodó szemléleteknek. Így semmiképpen sem meglepő, hogy számos ország saját nemzeti osztályozási rendszer bevezetésére törekszik, vagy legalábbis versenyre igyekszik kelni olyan nemzetközi rendszerekkel, mint a TO vagy az ETO.

Az LCC (*Library of Congress Classification*), azaz a Library of Congress osztályozási rendszere feltétlenül ilyen nemzeti rendszernek tekintendő annak ellenére, hogy az Egyesült Államokon kívül számos ország alkalmazza, mint pl. a *London School of Economics and Political Science* (Londoni Gazdasági és Politikai Tudományok Tanszéke) az Egyesült Királyságban, a *Musée de l'Homme* (Embertani Múzeum) Franciaországban, a *Royal Scientific Society* (Királyi Tudományos Társaság) Jordániában, az *Institut National de la Productivité et du Développement Industriel* (Országos Iparfejlesztési és Termelékenység Intézet) Algériában és számos afrikai egyetem a Szaharától délre.

Az LCC létét Dewey versenytársa, Charles A. Cutter befejezetlenül maradt rendszerének köszönheti. Putnam és Charles Martel ösztönzésére mintegy 75 éven át fejlesztették arra a célra, hogy a világ legnagyobb gyűjteménye számára raktározási rendszerként szolgáljon. Az Egyesült Államok egyetemi könyvtáraiban mintegy 30–40 éven át sikerrel versenyzett a TO-val, és úgy tűnik, hogy ezekben az LCC marad a végérvényes rendszer. Teljes mértékben pragmatikus és egyenesen a *Library of Congress gyűjteményeinek sajátos céljaira dolgozták ki*. Nincs figyelemmel semmiféle elméletre, és a jelzeteknek olyan rendszerét alkalmazza, mely empirikus, egyszersmind szemérmetlenül vegyes. Betűkből és egytől a végtelenig terjedő számokból áll, üres helyekkel későbbi kiterjesztések számára, tizedes alosztásokkal és Cutter számokkal. A rendszer látszólag messze elmarad attól, hogy egyéb szükségleteket is kielégítsen, mint annak a speciális intézménynek az igényeit, amely számára alkották, a valóság azonban az, hogy bárhol is alkalmazták, a legnagyobb megelégedéssel találkozott. Ennek az az oka, hogy pontosan a Wyndham Hulme által megnevezett „irodalmi biztosíték” szerepét tölti be, vagyis a könyveknek olyan csoportosítását teszi lehetővé, ami azok kiadványjellegéből természetszerűen következik és nem olyan elméleti fogalmakat vesz alapul, melyeket esetleg megírtak. Mindez világosan tükrözi az átlagos amerikai világnézetét.

Tisztán gyakorlati szempontból nem megvetendő előny egyrészt, hogy valamennyi Library of Congress katalóguscédula feltünteti ennek az osztályozásnak a jelzeteit, másrészt, hogy van a könyvtárnak tárgyszójegyzéke, amely mindaddig, amíg részletes indexet nem

adnak ki, a rendszer betűrendes kulcsának tekinthető (hasonlóan Elrod indexéhez, amely a *Canadian Library Association = Kanadai Könyvtáros Egyesület*) nem-hivatalos kiadványa. A rendszer további előnye viszonylag gyakori újraszerkesztése és folyamatos korszerűsítése.

A moszkvai Lenin Könyvtár – gyűjteményének nagyságát tekintve – közeli versenytársa a Library of Congress-nek, a második legfontosabb nemzeti osztályozási rendszert, a BBK-t (*Bibliograficeszkaja i Bibliotecsnaja Klaszszifikacija = Könyvtári és Bibliográfiai Osztályozás*) dolgozta ki. Ezt a rendszert néhány évvel ezelőtt már részletesen ismertettem a *Bulletin des Bibliothèques de France*-ban megjelent cikkemben. A Library of Congress osztályozásához hasonlóan – bár természetesen más összefüggésben – a BBK is annak a társadalomnak uralkodó ideológiáját tükrözi, amely megalkotta. Jelzetrendszere sokban hasonlít az ETO-éra. Az NDK-ban németre fordították, de még magában a Szovjetunióban sem igen terjedt el, csupán a Lenin Könyvtárban és néhány nagyobb országos könyvtárban használják. A szovjet nemzeti bibliográfia más rendszert követ, a VINITI-nek pedig megvan a saját osztályozási rendszere, melyet az ETO-val összekapcsolva alkalmaz.

Keveset tudunk a *Kínai Népköztársaságban* alkalmazott osztályozási rendszerekről; ez sajnálatos hiánya ismereteinknek, ennek pótlására szívesen vennők kínai kollégáink információit. A TO, majd később az ETO alapján kidolgozott és a Szovjetunióban alkalmazott rendszerek bizonyos befolyást gyakoroltak Kínára, de be kell vallanom, a jelenlegi helyzetről semmit nem tudok.

Nemzeti osztályozási rendszereket dolgoztak ki a skandináv államokban, főleg a közművelődési könyvtárak használatára. Az NSZK-ban megvitatták egy nemzeti rendszer alkalmazásának lehetőségét és esetleges előnyeit, de még nem jutottak eredményre. Japánban széles körben alkalmazzák a TO-t, és úgy tűnik, az ETO is kezd terjedni.

Franciaországban a különböző próbálkozások részben Brunet hagyományaihoz való visszatérésre (pl. a 30-as években Crozeté), részben eredeti rendszerek megteremtésére (a 40-es, 50-es években Cordonnier-é és jómagamé) sikertelennek bizonyultak. Az ETO egyszerűsített formáját használják, vagy a TO-t, annak a közelmúltban végre elkészült, de nem túl szerencsésen sikerült francia fordítása alapján. Használatuk azonban nem túlságosan széles körű, elsősorban a szabadpolcos rendszer korlátozott alkalmazása miatt.

India az egyetlen ország, ahol a hazai osztályozási rendszernek, Ranganathan kettőspontos osztályozásának (CC – *Colon Classification*) sikere nem csupán helyi jellegű. Itt újra utalok a BBK-val kapcsolatban említett cikkemre. Annak az állításnak megfelelően, amely szerint senki sem próféta saját hazájában, a kettőspontos osztályozást sem igen használják Indiában. Ahol mégis alkalmazták, főleg Bangaloreban, az *Indian Institute of Science*-ben (*Indiai Tudományos Intézet*), a könyvtárho-

soknak annyi nehézséggel kellett megküzdeniük, hogy fontolgatják a más rendszerre való áttérést.

Végül meg kell említeni a BBC-t (*Bliss Bibliographic Classification*), azaz Bliss bibliográfiai osztályozását. Henry Evelyn Bliss egyike volt azoknak, akik az Egyesült Államokban általában használatos két rendszert, a TO-t és a Library of Congress osztályozását 1910-ben a leghevesebben bírálták. 1929 és 1936 között megjelent osztályozásméleti munkái fordulópontot jelentettek, és az elméletnek mindmáig értékes forrásai. Bár rendszerén a *Library of the City University of New York (New York város egyetemének könyvtára)* mintegy 40 éven át a legnagyobb gonddal dolgozott, saját hazájában csupán névleges sikert ért el, lelkes hívekre csak az Egyesült Királyságban talált. E cikk írásának időpontjában még nem láthattam a *North London Polytechnic-ben (Észak-Londoni Műegyetem)* kidolgozott új változatát, és így erről véleményt sem nyilváníthatok.

Szakosított osztályozások

Az előbbi vázlatos leírás az enciklopédikus osztályozásokra vonatkozott, de természetesen számos szakosított osztályozás is létezik. Ezek egyike pl. az *United States National Library of Medicine (Egyesült Államok Országos Orvostudományi Könyvtára)* osztályozási rendszere, amelyet lefordítottak franciára és más országokban is alkalmaznak. Meg kell említeni a fizika osztályozási rendszerét, amelyet több (elsősorban amerikai, angol és francia) bibliográfiai intézmény együttesen dolgozott ki és amelyet az *ICSU/AB (International Council of Scientific Unions – Abstracting Board = Tudományos Szövetségek Nemzetközi Tanácsának Referáló Irodája)* támogatásával rövid ideje nemzetközi szinten is alkalmaznak.

Számos egyéb szakosított osztályozási rendszert is használnak nemzeti szinten pl. (Franciaországban az *Institut National de la Statistique et des Études Économiques = Országos Statisztikai és Gazdaságtudományi Intézet* vagy az *Électricité de France = Francia Villamos Művek – rendszerét*) és nemzetközi szinten, ahol többek között említésre méltó az *AGRIS (International Information System for Agricultural Science and Technology = Nemzetközi Mezőgazdasági Tudományos és Műszaki Információs Rendszer)*, a *FAO (Food and Agricultural Organization = az ENSZ Élelmészeti és Mezőgazdasági Szervezete)* gépesített információs rendszere által alkalmazott osztályozás.

Egészben véve azonban a szakosított osztályozási rendszerek már nem olyan népszerűek, mint egy évtizeddel ezelőtt vagy a második világháború után. A tezaurszok új divathulláma kiszorította őket. Számos bíráló – különösen az angolok, mint Foskett és Vickery – úgy véli,

hogy a tezaursz nem egyéb, mint olyan osztályozás, amely nem meri igazi nevén nevezni magát, az általánosról a specifikusra és vissza történő utalások mögé, továbbá az ún. rokon fogalmak mögé bújik, amelynek a betűrendben rejtőző kerete azonban mindenkor az adott szakterület fogalmának rendszerezése. A ma már ezekre rúgó tezaurszoknak osztódás útján történő szaporodása tehát nem egyéb, mint a *rejtett osztályozási rendszerek rendszertelen és szabálytalan növekedésének jele*.

Az ember ösztönösen rendszerező lény. Amióta sapiens, azaz bölcs, gondolkodó lett (de kétségtelenül már azelőtt is), egy percre sem szűnt meg a világról és önmagáról szerzett ismereteinek rendszerezésére törekedni. A gyerek fejlődése során mutatkozó rendszerezési törekvések egészen szembeszökőek, és itt az egyedi fejlődés kétségtelenül többé-kevésbé tükrözése a törzsi fejlődésnek. Amint az ember saját belső emlékezetéhez külső memóriát – dokumentumokat, adatbankot stb. – csatolt, úgy vetítette ki ezekre a feljegyzett információkra is a saját fejében uralkodó rendet. Így találta ki azokat a bibliográfiai osztályozási rendszereket, amelyek ismereteinek rendszeréből részben szabályos, részben szabálytalan módon erednek. Indokolatlan lenne feltételezni, hogy ez a tevékenység valaha is megszűnnék; ellenkezőleg, létezni fog mindaddig, amíg az ember gondolkodik... és dokumentumokat gyűjt.

Végül a fő különbség az ismeretek osztályozása (vagy kissé divatjamúlt kifejezéssel a tudományrendszerezés) és a dokumentumok osztályozása között az utóbbinak a változásokkal szemben mutatkozó nagyobb tehetetlenségében jelentkezik. Az emberi elme a dolgok valódi összefüggéseiről szerzett ismereteinek tökéletesedésével állandóan módosítja azokat az összefüggéseket is, amelyeket gondolatainak tárgyai között magának megalkot. A képzelet teremtette mítikus rendszerek egyre inkább átadják helyüket tudományos rendszereknek, amelyek közelebb állnak a valósághoz és jobban tükrözik azt. Ha azonban egy dokumentumot – ami nem más, mint ismereteink anyagi megnyilvánulása – egy bizonyos rendbe egyszer már besoroltak, annak átrendezése egy másik rendszerbe nem történhet meg nagyobb erőfeszítés nélkül. Így az is teljesen érthető, hogy mindazok, akik egy – bármilyen nagyságrendű – könyvtár rendjéért felelősek, *hevesen tiltakoznak meglévő osztályozási, indexelési vagy akár tárgyszó-rendszerük módosítása, illetve egy új rendszer alkalmazása ellen*.

Eddig még nem igazolódott be az az elképzelés, miszerint a számítógép segítségével a dokumentumtárak szervezésében megközelíthetjük az emberi agyban tárolt ismeretek rendszerének rugalmasságát. A gépi dokumentáció tehetetlensége aligha kisebb, mint a hagyományos könyvtári vagy levéltári rendszereké. Másrészt viszont – amint azt az ETO-val végzett számos kísérlet bizonyítja – *a számítógép nagy segítséget jelenthet a meglévő rendszerek használatában*.

Egyetlen területen sem létezik osztályozási rendszer, amely mentes lenne annak a környezetnek értékrendjétől, amelyben létrejött. Ez az ami gondot okoz, amikor a TO-t egy olyan társadalom akarja alkalmazni, melynek értékrendje teljesen távol esik a száz év előtti Amerika értékrendjétől, amellyel Dewey viszont természetesen teljesen át volt itatva. Az iszlám országaiban pl. az „Amerikai irodalom 810” osztályt egyszerűen behelyettesítik az „Arab irodalom”-mal. Ehhez hasonló ad hoc módosítások országonként, sőt egy-egy országon belül könyvtáranként is a legkülönbözőbbek lehetnek. Ez vezette Kamel Asalit arra a kijelentésre (*International Library Reviews*, 6. köt. 1974. p. 181.), hogy *elérkezett az az idő, amikor létre kell hozni egy új rendszert, amely jobban megfelel az arab kultúra követelményeinek.*

Ez az, ami olyan nehéz – ha ugyan nem lehetetlen – teszi egy nemzetközileg szabványosított osztályozás létrehozását, ami az elmúlt száz évben már annyi vitát kiváltott. Otlet azt tartotta helyénvalónak, ha – a mértékrendszerek mintájára – egy hagyományos rendszert fogad el, és úgy érezte, hogy a TO ezer alosztása olyan keretet alkot, amelyik mindvégig statikus marad. A gyakorlat nem igazolta elképzelését. Bliss úgy vélte, hogy a tudományos konszenzus szolgálat kielégítő alapot (ld. az általam franciára fordított cikkét a *Revue du Livre*-ben: *Comment la classification bibliographique peut-elle être standardisée?*). Eltekintve a matematika, fizika, kémia és az egyéb természettudományok néhány területétől, ahol időnként létezik ilyen konszenzus,* általában eltérő és többnyire kibékíthetetlenül ellentmondó tanokkal állunk szemben. A 40-es években Gérard Cordonnier úgy gondolta, hogy egy szempontok szerinti osztályozás (a facettás kifejezést akkor még nem találták fel) lehetővé teszi ennek a nehézségnek a megkerülését, de ezt az – egyébként érdekes – elképzelést nem követte a gyakorlat. Jean Claude Gardin számos alkalommal, főleg az UNISIST számára készült átfogó beszámolójában azt javasolta, egyezzenek meg egy formális rendszerben, a SYNTOL rendszerben alkalmazott-hoz hasonló általános szintaxisban, mely lehetővé teszi, hogy bárki *tetszése szerint szabadon töltsen ki az adott keretet.* A probléma lényegét azonban ez sem oldja meg.

A FID mintegy öt esztendeig tanulmányozta a *BSO-t* (*Broad System of Ordering = Átfogó Tárgyköri Rendszerezés*), hogy általában osztályozási keretet szolgáltatson az UNISIST számára. A megjelent ideiglenes táblázatokat azonban még nem tekinthetjük kielégítőnek. Véleményem szerint ugyanez mondható el a makro-tezauruszokkal kapcsolatos kísérletekről is: arról, amelyet az

* Ez nem mindig felel meg a valóságnak. A párizsi Maison de la Chimie (Kémiai Intézet) könyvtárának felállításakor Jean Gérard és Pierre Bourgeois felmérést végzett a vegyészek között, kérve őket, ajánljanak irányelveket a kémia egész területét felölelő osztályozáshoz. A vélemények annyira eltérőek voltak, hogy azok alapján semmiképpen sem lehetett egységes, átfogó rendszert kialakítani.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development = Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) folytatott és arról is, amelyet Franciaországban az utolsó 2–3 évben a *Bureau National de l'Information Scientifique et Technique (Országos Tudományos és Műszaki Információs Iroda)* támogatásával végeztek.

A teljesség kedvéért át kell lépünk a szigorúan vett bibliográfiai, azaz a szó szokásos értelmében vett könyvtári vagy dokumentációs osztályozás kereteit. A TO-t kezdetben bibliográfiai célokra használták, így az *ALA (American Library Association = Amerikai Könyvtáros Egyesület)* által publikált ajánló könyvkatalógusban, később pedig függőtárolókba rendezett dokumentumok (fényképek, prospektusok stb.) bibliográfiáiban. Otlet a maga részéről az ETO-t a dokumentumok valamennyi fajtájához alkalmazni akarta, beleértve a szabadalmi leírásokat éppen úgy, mint a levéltári vagy múzeumi anyagot. Az ETO-t valóban használják is Belgiumban és Hollandiában a városi ügyvitel iratanyagának osztályozására, valamint a szabadalmi leírások és ipari katalógusok osztályozására. A legjelentősebb *szabadalmi osztályozási rendszerek*, mint a német, az amerikai és az ún. nemzetközi szabadalmi osztályozás azonban függetlenek maradtak.

Nómenklatúrák és statisztikák céljára speciális rendszereket alkottak, majd szabványosítottak, gazdasági tevékenységek, szakmák, foglalkozások és betegségek osztályozására. Így jötték létre olyan nemzetközileg szabványosított rendszerek, mint pl. az árucikkek osztályozására szolgáló *STIC (Standard International Trade Classification = Nemzetközi Szabványos Kereskedelmi Osztályozás)*. A tágabb értelemben vett árucikkek, azaz nyersanyagok, berendezések, pótalkatrészek és elemeik nómenklatúrájának szabványosítására (vagyis osztályozásukra) nagy erőfeszítéseket tett előbb az *American Army Service Corps (Amerikai Hadtáp)*, ezt követően a NATO, majd egyéni kezdeményezésként egy Brisch nevű angol mérnök, aki felismerte a termékek és berendezések részletes osztályozásának gazdasági jelentőségét az ipar számára, különös tekintettel a szabványosításra és a gyártmánytípusok számának csökkentésére. Néhány évre a termékek szabványosított nómenklatúrájának problémája három európai ország, az Egyesült Királyság, az NSZK és Franciaország közös vizsgálatának tárgyává vált, amelyhez a kiindulópontot a NATO korábbi eredményei szolgáltatták. Mindez teljesen független a hagyományos dokumentációs osztályozástól, a TO-tól és ETO-tól. Indiában a bangalori *DRTC (Documentation Research and Training Centre = Dokumentációs Kutató és Oktató Intézet)* rendszeresen megjelenteti a Ranganathan által kidolgozott osztályozási elvekre épülő részletes táblázatokat, ezek gyakran szolgálnak áruk, berendezések és alkatrészek természetes nómenklatúráiként.

Osztályozáselmélet

Az előző fejezet némileg már érintette az osztályozás terén folyó kutatásokat. Egészében véve azonban nagyon kevés valóban kutatásnak vagy fejlesztésnek nevezhető munka folyt a taxonómiával kapcsolatban. Ezekkel a problémákkal két nemzetközi szervezet foglalkozik. Az egyik a *Classification Society (Osztályozási Társaság)*, ezt elsősorban a természettudományok területén taxonómiával foglalkozó szakemberek szervezték és egyik csoportja az Egyesült Királyságban, a másik az Egyesült Államokban működik. A másik szervezet a *FID/CR (Classification Research Committee of the International Federation for Documentation = a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség Osztályozáselméleti Bizottsága)*, amely elsősorban a dokumentációs osztályozásban érdekelt. Titkársága jelenleg Indiában, a Ranganathan által alapított és követői által fenntartott bangalorei DRTC-ben van. A FID/CR eddig három nemzetközi osztályozáselméleti konferenciát rendezett: 1957-ben az Egyesült Királyságban, Dorkingben, 1964-ben a dániai Elsinoreban és 1975 januárjában Indiában, Bombay-ben.

Egyetlen egy országban, az Egyesült Királyságban létezik egy valóban aktívan tevékenykedő osztályozáselméleti csoport, a *CRG (Classification Research Group)*, ez a facettás osztályozás fejlesztésével foglalkozik.* Az ilyen csoportok azonban az osztályozás elmélete iránt egyénileg érdeklődő személyekből állnak és *nem hiszem, hogy jelenleg bárhol a világon létezne akár egyetlen hivatásos osztályozáselméleti kutató, hivatalos kutatócsoportról nem is szólva.* A CRG néhány évig viselte egy kutatás költségeit, melynek célja egy új enciklopédikus osztályozás elveinek kidolgozása volt az általános rendszerelmélet alapján. Ezt a kutatást sohasem végezte egynél több személy, nem is váltotta be a hozzá fűzött reményeket, viszont alapul szolgált Derek Austin PRECIS elnevezésű, félig gépesített betűrendes indexrendszeréhez.

Mintegy 20 éven át inkább csak elszigetelt kutatásokat folytattak elsősorban mikrobiológusok és néhány matematikus és statisztikus a – nem túl pontos szóhasználattal élve – *gépi osztályozás* terén, vagyis a fogalmaknak vagy dokumentumoknak a hasonlósági együtthatók alapján történő csoportosítására alkalmas gépi módszereket kutatták különböző algoritmusok segítségével. Erre az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban feltalált numerikus taxonómiára először Tanimoto, majd Sokal és Sneath munkája szolgált például. Franciaországban két csoport is tanulmányozta a témát, az egyik Párizsban Benzecri professzor irányításával, a másik Marseille-ben. Néhány más országban is foglalkoznak vele. Az e rendszer iránt érdeklődő szakemberek általában részt vesznek a Classification Society ülésein.

* Más osztályozáselméleti kutatócsoportok is léteznek, egyikük Kanadában működik.

A múltban, legalábbis Plátó óta, a filozófusok és az ismeretelmélettel foglalkozók évszázadokon át a legnagyobb érdeklődést tanúsították a *tudományok osztályozása* iránt. Úgy tűnik – bár lehet, hogy ez csupán szubjektív benyomás –, hogy ez az érdeklődés az utolsó 20–30 évben csökkent. Az ottawai egyetem filozófia tanszéke 1971-ben megrendezte első nemzetközi szimpóziumát az ismeretek osztályozásának filozófiai és ismeretelméleti szempontjai megvitatására. Azt remélték, hogy ez egy nemzetközi kutatóintézet létesítéséhez fog vezetni, de ez nem következett be. A taxonómia problémáinak e szempontokból történő vizsgálatát az NSZK-ban Diemer professzor irányítása alatt egy kutatócsoport végzi, Svájcban pedig a Piaget professzor alapította genetikai ismeretelméleti központ.

Végezetül meg kell említeni egy szakfolyóiratot, a két évvel ezelőtt I. Dahlberg által alapított *International Classification*-t. Ez az eredeti cikkek mellett egy, a lehetőség szerint teljes kurrens bibliográfiát is közöl, első számaiban pedig nagyon hasznos retrospektív bibliográfiát tett közzé. Ez a kiadvány is bizonyítéka annak, hogy száz évvel Dewey után a taxonómia azon az úton halad, hogy elismert tudományággá váljék.

Fordította: Dezső Zsigmondné

GROLIER, Eric de: Osztályozás száz évvel Dewey után

Dewey száz évvel ezelőtt létrehozott Tizedes Osztályozása (DDC – Dewey Decimal Classification) minden hiányossága ellenére ma is előbb mint valaha. Sikerét főleg egyszerűsége és gyakorlatiassága biztosítja. Életben maradását – tovább fejlesztett változatához, az Egyetemes Tizedes Osztályozáshoz (ETO) hasonlóan – elsősorban állandó revíziós és korszerűsítési lehetőségeinek köszönheti. Mindkét rendszert kisebb-nagyobb mértékben csaknem minden országban használják.

Mellettük természetesen kialakultak egyéb enciklopédikus rendszerek is, mint az eredetileg a Library of Congress gyűjteményének raktári rendjét szolgáló osztályozás (LCC – Library of Congress Classification), melyet több európai ország is átvett, vagy a moszkvai Lenin Könyvtár által kidolgozott, de kevésbé elterjedt könyvtári és bibliográfiai osztályozás (BBK – Bibliograficeszkaja i Bibliotecsnaia Klaszszifikacija). Több ország próbálkozott saját nemzeti osztályozási rendszer bevezetésével, ezek közül főleg az indiai Ranganathan kettősponstos osztályozása (CC – Colon Classification) és az amerikai Bliss bibliográfiai osztályozása (BBC – Bliss Bibliographic Classification) érdemel említést. Számos – mind nemzeti, mind nemzetközi szinten alkalmazott – szakosított osztályozási rendszer is létezik (pl. orvosi, fizikai, mezőgazdasági stb.), ezeket azonban a tezauszok új divathulláma kezdi kiszorítani.

GROLIER, Eric de: Classification one hundred years after Dewey

The Decimal Classification devised by Dewey hundred years ago is, in spite of all its deficiencies, more viable in our days than ever before. Its success can be attributed mainly to its simplicity, practicality and its revision mechanism. Its survival – similarly to that of its developed version, the Universal Decimal Classification (UDC) – may be accounted for its possibility of continuous updating and development. Both DDC and UDC are used to a larger or smaller extent in nearly all countries of the world.

Naturally, some other encyclopedic classification systems have also been developed beside the DDC an UDC, for example the LCC (Library of Congress Classification) originally serving for the shelving of books in the collection of the Library of Congress. The LCC has been applied in several European countries. Another example is the not so widely applied classification system of the Lenin Library in Moscow, the BBK (Bibliografičeskaja i Bibliotecnaja Klassifikacija). Attempts were made in several countries to introduce a national classification system, among them mention should be made of the Colon Classification (CC) of Ranganathan and of the Bibliographic Classification (BBC) of Bliss. Numerous specialized information systems exist (e. g. in medicine, physics, agriculture, etc.) which are used both on national and international level, but the new trend of thesauri begins to replace them.

* * *

ГРОЛИЕ, Эрик де: Классификация после Дьюи на сто лет позже

Десятичная классификация Дьюи (DDC - Dewey Decimal Classification), созданная сто лет тому назад, несмотря на все ее недостатки, в настоящее время более успешно применяется, чем когда-либо. Успех объясняется ее простотой и практичностью. Сохранение ее и в наши дни - аналогично Универсальной Десятичной Классификации (УДК), которая является ее видоизмененным вариантом - обеспечивается существующими возможностями коррекции и усовершенствования. Обе системы, в той или иной степени, используются почти во всех странах.

Наряду с ними возникли - конечно - и другие энциклопедического характера системы классификации, такие как LCC - Library of Congress Classification, служащая первоначально только для формирования фонда Library of Congress, но

которую уже сейчас используют и в некоторых европейских странах, или, распространенная, правда, в меньшей степени ББК (Библиографическая и библиотечная классификация) разработанная московской Библиотекой им. Ленина. Были страны, которые попытались создать свои, собственные национальные системы классификации, среди которых следует отметить систему классификации Ранганатана (Индия) (CC - Colon Classification), а также библиографическую классификацию Блуса (США) (BBC - Bliss Bibliographic Classification). Кроме того существует целый ряд специализированных классификационных систем, применяемых как на национальном так и на международном уровнях (например, медицинские, физические, сельскохозяйственные и т. д. системы классификации), однако они постепенно вытесняются создаваемыми в настоящее время тезаурусами.

* * *

GROLIER, Eric de: Klassifikation 100 Jahre nach Dewey

Die von Dewey vor 100 Jahren geschaffene Dezimalklassifikation (DDC – Dewey Decimal Classification) ist heute trotz ihrer Mängel aktueller als je. Ihr Erfolg beruht in erster Linie auf ihren einfachen, praktischen Revisionsmechanismus. Sie verdankt ihre Vitalität – ähnlich wie ihre weiterentwickelte Variante, die Universelle Dezimal-Klassifikation (UDK) – vor allem der ihr innewohnenden Möglichkeit der ständigen Revision und Modernisierung. Beide Systeme werden in grösserem oder geringerem Mass, in beinahe allen Ländern benützt.

Neben diesen sind auch andere enzyklopädische Klassifikationssysteme entstanden, wie die ursprünglich für die Lagerordnung im Library of Congress angewandte Klassifikation (LCC – Library of Congress Classification), welche auch von mehreren europäischen Ländern übernommen wurde oder die in der Lenin Bibliothek in Moskau ausgearbeitete aber weniger verbreitete bibliothekarische und bibliographische Klassifikation (BBK – Bibliografitscheskaja i Bibliotetschnaja Klassifikacija). Mehrere Länder versuchten eine eigenes nationales Klassifikationssystem einzuführen. Von diesen sind in erster Linie die Doppelpunktklassifikation von Ranganathan (CC – Colon Classification) und die bibliographische Klassifikation von Bliss (BBC – Bliss Bibliographic Classification) zu erwähnen. Es sind noch zahlreiche weitere spezialisierte Klassifikationssysteme auf nationaler und internationaler Ebene in Gebrauch (wie die medizinische, physikalische, landwirtschaftliche Klassifikation, usw.), welche jedoch von der neuen Modewelle der Thesauri verdrängt werden.